یادی از وِرنِر زوندرمان[1] (۱۹۳۵-۲۰۱۲)

ایران‌شناس و پژوهشگر نامدار زبان‌های ایرانی و مانی‌شناس برجسته، در ۲۲ دسامبر ۱۹۳۵ در شهر تاله[2]، در منطقهٔ هارتْس[3] آلمان زاده شد و پس از تحمل ده سال بیماری سرطان در اکتبر ۲۰۱۲ در سن ۷۷ سالگی چشم از جهان فروبست. زوندرمان در سال ۱۹٥٤ در سن هجده سالگی در رشتهٔ ایران‌شناسی در شهر برلین زیر نظر پروفسور هاینریش یونکر[4] و بزرگ علوی به تحصیل پرداخت و مطالعه در حوزهٔ زبان عربی را در ۱۹٦۳ زیر نظر پروفسور هاینریش سیمون[5] در دانشگاه هومبلدْت[6] به پایان رساند. در همان سال با دفاع از رساله‌ای با عنوان *مشروعیت حاکمان ساسانی و شرایط آنان*[7] از همان دانشگاه موفق به اخذ درجهٔ دکتری شد. بعدها در سال ۱۹۸٤ دومین رسالهٔ خود را با عنوان *مطالعاتی در تاریخ و اهمیت اسناد تاریخی مانویان با توجه به میراث ایرانی*[8] در حوزهٔ تاریخ و مانویت به اتمام رساند و موفق به دریافت فوق دکتری شد. پس از اتمام تحصیل، در شاخهٔ مطالعات ایرانی میانه در دانشگاه هومبلدت مشغول به تدریس شد. پس از سال‌ها پژوهش در سال ۱۹۷۰ به فرهنگستان علوم[9] آلمان پیوست و با گروه پژوهش تورفان[10]، که در سال ۱۹٦٥ دوباره کار خود را آغاز کرده بود، همکاری کرد.

---

1) Werner **Sundermann** 2) Thale 3) Harz

4) Heinrich **Junker** 5) Heinrich **Simon** 6) Humboldt

7) Die Sāsānidische Herrscherlegitimation und ihre Bedingungen

8) Studien zu Geschichte und Wert historiographischer Überlieferungen der Manichäer unter besonderer Berücksichtigung der iranischen Überlieferungen

9) Akademie der Wissenschaften 10) Turfanforschung

عمدهٔ فعالیت‌های پژوهشی زوندرمان در حوزهٔ زبان‌شناسی، متون سغدی و مانوی است. در زمینهٔ اخیر، طرح دیجیتالی کردن متون تورفانی از جمله کارهای ارزشمند او بود. شیوهٔ علمی زوندرمان در زمینهٔ لغت‌شناسی حاکی از تخصص و تسلط کم‌نظیر اوست. علاوه بر این، زوندرمان، به سبب دلبستگی عمیق به زبان و ادبیات فارسی، مطالعات خود را در این زمینه با راهنمایی‌های علوی تکمیل کرد که حاصل آن ترجمهٔ شش داستان کوتاه و بلند از صادق هدایت[1] و دو رمان از بزرگ علوی[2] بود که در ۱۹۶۰ و ۱۹۸٤ منتشر شد.

پس از اتحاد آلمان غربی و شرقی در سال ۱۹۹۳، فرهنگستان برلین با عنوان جدیدِ فرهنگستان علوم برلین ـ براندِنبرگ[3] فعالیت‌های خود را آغاز کرد. زوندرمان در مقام مدیر پروژهٔ پژوهش تورفان برگزیده شد و تا زمان بازنشستگی، یعنی سال ۲۰۰۰، در این سِمَت باقی ماند. دیگر سمت‌های مهم زوندرمان در این مدت، استاد افتخاریِ دانشگاه هومبلدت، استاد افتخاریِ مؤسسهٔ مطالعات ایرانی[4] در دانشگاه آزاد برلین و کسب درجهٔ دکتری افتخاری به پاس سال‌ها پژوهش در شاخهٔ مطالعات ایرانی از دانشگاه آلما ماتِر بولونیایِ[5] ایتالیا در ۱۹۹٤ بود؛ افزون بر این موارد، عضویت در فرهنگستان علوم برلین ـ براندِنبرگ، فرهنگستان اروپا[6]، مؤسسهٔ ایتالیایی خاورمیانه و خاور دور[7]، فرهنگستان علوم و علوم انسانی شمالِ راین ـ وستفالیَن[8]، فرهنگستان دانمارک[9]، فرهنگستان بریتانیا[10] و انجمن ایران‌شناسی اروپا[11] از جمله فعالیت‌ها و افتخارات زندگی علمی او به شمار می‌رود.

مجموع آثار ورنر زوندرمان شامل هشت کتاب، دو رسالهٔ دکتری و حدود ۱۸۰ مقاله به زبان‌های آلمانی و انگلیسی است که از این تعداد مقاله، حدود سی عنوان در دانشنامه *ایرانیکا* به چاپ رسیده است. از دیگر آثار او ۸۹ عنوان نقد و بررسی، شش عنوان ترجمه، چندین پیشگفتار بر آثار دیگران و همکاری در تألیف را می‌توان نام برد.

---

1) Die Prophetentochter (6 Novellen)
2) Die beiden Ehemänner (2 Novellen)
3) Berlin-Brandenburgisce Akademie der Wissenschaften
4) Institute of Iranian Studies
5) Alma Mater Studiorum Saecularia in Bologna
6) Academia Europaea
7) Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente
8) North Rhein–Westphalian Academy of Sciences and Humanities
9) Danish Academy
10) British Academy
11) Societas Iranologica Europaea

به پاس قدردانی از سال‌ها تلاش زوندرمان جشن‌نامه‌هایی به همت همکاران و شاگردان او فراهم آمده است. نخستین جشن‌نامه با نام *ایران و تورفان*[1] در ۱۹۹۵ و دومین جشن‌نامه با عنوان *مانویت و ایران‌شناسی*[2] در دو جلد مشتمل بر مجموعهٔ مقالات او در ۲۰۰۱ و سومین جشن‌نامه با نام *موضوعات ادبی و ساختار آن‌ها در ایرانی میانه*[3] نیز در ۲۰۰۹، به ترتیب به مناسبت شصتمین، شصت و پنجمین و هفتادمین سالگرد تولد زوندرمان، به چاپ رسیده است. پس از درگذشت پروفسور ورنر زوندرمان مراسم گرامیداشتی نیز در آبان ماه ۱۳۹۱ با سخنرانی بدرالزمان قریب و کاووس بالازاده در سرای اهل قلم تهران برگزار شد.

مهم‌ترین آثار منتشرشدهٔ زوندرمان در این سال‌ها، تصحیح انتقادی پنج جلد از متون سغدی، پارتی و فارسی میانه از مجموعهٔ متون تورفان در برلین[4] بود. نخستین تصحیح انتقادی این مجموعه در سال ۱۹۷۳ با عنوان *متون فارسی میانه و پارتی دربارهٔ آفرینش و متون تمثیلی مانویان*[5] و دومین مجموعه، که پژوهشی گسترده و عمیق در زمینهٔ متون تورفانی است، با عنوان *متون تاریخی ـ دینی ایرانی میانهٔ مانوی*[6] در سال ۱۹۸۱ به چاپ رسید. از دیگر آثار مهمّ زوندرمان می‌توان به بررسی متون سغدی مولر[7] در مجلهٔ *تحقیقات شرق باستان*[8] در سال‌های ۱۹۷٤، ۱۹۷۵ و ۱۹۸۱ اشاره کرد. همچنین دو حکایت و نوشته‌ای بر طومار از جملهٔ متون سغدی را در ۱۹۸۵ تصحیح و دو سند از مجموعهٔ سرودهای مانوی به زبان‌های پارتی و سغدی[9] را آوانویسی، ترجمه و همراه با یادداشت‌های انتقادی در ۱۹۹۰ به چاپ رساند.

---

1) *Iran und Turfan*
2) *Manichaica Iranica*
3) *Literarische Stoffe und ihre Gestaltung in mitteliranischer Zeit*
4) *Berliner Turfantexte IV, XI, XV, XVII, XIX*
5) *Mittelpersische und partische kosmogonische und Parabeltexte der Manichäer*
6) *Mitteliranische manichäische Texte kirhengeschichtlichen Inhalts*
7) Nachlese zu F.W.K. Müllers
8) Journal Altorientalische Forschungen (AoF)
9) *The Manichaen Hymn Cycles Huyadagmān and Angad Rōšnān in Parthian and Sogdian*

گزیدهٔ کتاب‌شناسی آثار ورنر زوندرمان

الف. کتاب‌ها

1. *Mittelpersische und partische, kosmogonische und Parabletexte der Manichäer*, mit einigen Bemerkungen zu Motiven der parabeltexte von Friedmar Geissler (SGKAO 8, BTT IV), Berlin, 1973.
2. *Mittelpersische manichäische Texte kirchengeschichtlichen Inhalts,* mit einem Appendix von Nicholas Sims-Williams (BTT XI), Berlin, 1981.
3. *Ein manichäisch-soghdisches Parabelbuc*h, mit einem Anhang von Friedmar Geissler über Erzählmotive in der Geschichte von den zwei Schlangen (BTT XV), Berlin, 1985.
4. *Der Sermon von der Seele. Ein Literaturwerk des östlichen Manichäismus*, Opladen, 1991.
5. *Der Sermon vom Licht Nous. Eine Lehrschrift des östlichen Manichäismus. Edition der partischen und soghdischen Version*[1] *(BTT XVII)*, Berlin, 1992.
6. *Iranian Manichaean Turfan Texts in Early Publications (1904-1934)*. Photo edition (Corpus Inscriptionum Iranicarum. Supplementary Series, vol. 3), London, 1996.
7. (mit K. Kudara & Y. Yoshida), *Iranian Fragments from the Ōtani Collection. Iranian Fragments Unearthed in Central Asia by Ōtani Mission and Kept at the Library of Ryūkoku University*, 2 vols. (Facsimile Series of Rare Texts in the Library of Ryūkoku University 17), Kyoto, 1997.
8. *Der Sermon von der Seele.* Eine Lehrschrift des östlichen Manichäismus. Edition der partischen und soghdischen Version mit einem Anhang von Peter Zieme, Die Türkischen Fragmente des "Sermons von der Seele" (BTT XIX), Turnhout, 1997.

ب. مقالات

1. "Zur Bedeutungsentwicklung des Wortes āfrīn", in *Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität*, Berlin, 1965, pp. 601-609.
2. "Partisch bšwdgn, Die Täufer", in *AAH* 25 (1977), pp. 237-242.

---

۱) مقاله‌ای با عنوان «سخنی دربارهٔ منوهمد روشن (بهمن روشن)» ناظر بر این کتاب زوندرمان، به قلم بدرالزمان قریب، در *نامهٔ فرهنگستان*، س ۲، ش ٤، ۱۳۷۵، ص ٦-۱٦ به چاپ رسیده است.

3. "Some More Remarks on Mithra in the Manichaean Pantheon"[1], in *Études Mithriaques*. Actes du 2e Congrès International Téhéran, du 1er au 8 september 1975 (Acta Iranica 17), Téhéran-liège, 1978, pp. 485-499.
4. "Zur Etymologie von mittelpersisch awist(u)wār". in *ZPE* 45 (1982), pp. 57-58.
5. "Ein übersehenes Bild Manis"[2], in *AoF* 12 (1985), pp. 172-174.
6. "Studien zur kirchengschichtlichen Literatur der manichäischen Manichäer I-III", in *AoF* 13 (1986), pp. 40-92, pp. 239-317, AoF 14 (1987), pp. 41-107.
7. "Artēštār", in *E.Ir*., Vol. II, London-New York, 1987, pp. 661b-662a.
8. "Die Jungfrau der guten Taten"[3], in *Recurrent Patterns in Iranian Religions*, Paris 1992, pp. 159-174.
9. "An Early Attestation of the Name of the Tajiks"[4], in *Medioiranica*, Leuven, 1993, pp. 163-171.
10. Manohmed rōšn "der licht-Nous"[5], Ursprung und Wandel eines manichäischen Begriffs, in *Memoriae munusculum*, Wiesbaden, 1994, pp. 123-129.
11. "Die Parabel von den schätzesammelnden kaufleuten"[6], in *Au Carrefour des religions* Mélanges offerts á Philipp Gignoux, ed. Groupe pour l'Études de la civilization du Moyen Orient, Bures-sur-Yvette, 1995, pp. 285-296.
12. "Ein illustrierter mittelpersischer manichäischer Omen Text aus Tufan"[7], in *Sonderdruck aus zentralasiatische Sutdien des Seminars für Sprach und Kulturwissenschaft Zentralasiens der Universität Bonn*, Herausgegeben von

---

۱) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «بازنگری جایگاه مهر در یزدان‌شناسی مانوی» بـه قلـم امیـد بهبهـانی در *فصلنامهٔ فرهنگ*، ش ۱۷، ۱۳۷۵، ص ۲۰۱–۲۲۰ به چاپ رسیده است.

۲) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «تصویری نادیدنی از مانی» به قلـم امیـد بهبهـانی در *فـصلنامه فرهنـگ*، س ۱۳، ۱۳۷۱، ص ۹۷–۱۰۲ به چاپ رسیده است.

۳) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «دوشیزه کردار نیک» به قلم آرمان (رحمـان) بختیـاری در *معـارف*، دورهٔ ۲۰، ش ۱، ۱۳۸۲، ص ۱٤۰–۱۵۷ به چاپ رسیده است.

٤) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «یک گواهی کهن دربارهٔ نام تاجیکان» به قلم فریدون مجلسی در هستی، دورهٔ دوم، ۱۳۷۹، ص ٤۸–۵۷ به چاپ رسیده است.

۵) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «منوهمد روشـن (نـوس روشـن)» بـه قلـم سـوزان گـویری در *چیـستا*، س ۱۷، ۱۳۷۹، ص ٦۹۰–٦۹۵ به چاپ رسیده است.

٦) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «تمثیل بازرگان گنج‌اندوز» به قلـم آرمـان بختیـاری در *باستان‌شناسـی و تاریخ*، س ۱٦، ش ۱، ۱۳۸۰ به چاپ رسیده است.

۷) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «پیشگویی مصور به فارسی‌میانه مانوی تورفان» به قلـم آرمـان (رحمـان) بختیاری در *نامه فرهنگستان*، دورهٔ ٦، ش ۳، ۱۳۸۳، ص ۱۵۳–۱۷۰ به چاپ رسیده است.

Walter Heissiq, Gregor Verhufen und Michael Weiers, 27 (1997), Harrassowitz Verlag, Weisbaden.

13. "Geschichte, Stand und Aufgaben der Turfanforschung"[1], in *Akademie Journal* (Magazin der Union der deustschen Akademien der Wissenschaften), Themen-schwerpunk Zentralaisen, 2/2000.
14. "Turfan und Tun-huang-Texte", in *Theologische Realenzyklopädie*, Berlin-New York, 2002, pp. 197-203.
15. "Die Damonin Pēsūs"[2], *Languages of Iran: Past and Present* (Iranian Studies in Memoriam David Neil MacKenzie), ed. Dieter Weber, 2005, pp. 207-212.
16. "Eine Re-Edition zweider manichäisch-soghdischer Briefe", in *Iranian Languages and Texts from Iran and Turan*: Roland E. Emmerick Memorial Volume, ed. M. Macuch & W. Sundermann, Wiesbaden, 2007, pp. 403-421.
17. "A Sogdian Mahāhānam ahāparinirvānasūtra Manuscript", in *the Way of Buddha 2003*, The 100th Anniversary of the Otani Mission and the 50th of the Research Society for Central Asian Cultures, ed. Takashi Irisawa, Kyoto, 2010, pp. 75-83.

منابع

Iran und Turfan: Beiträge Berliner Wissenschaftler, Werner Sundermann zum 60 Geburtstag gewidmet, 1995, Herausgegeben von Christiane Reck and Dieter Weber, Wiesbaden.

Literarische Stoffe und ihre Gestaltung in mitteliranischer Zeit. Kolloquium anlässlich des 70 Geburstages von Werner Sundermann, 2009, Herausgegeben von Desmond Durkin-Meisterernst, Christiane Reck and Dieter Weber, Wiesbaden.

www. societasiranologicaeu.org/sundermann.pdf.

www.bbaw.de/bbaw/Forschung/Forschungsprojekte/turfanforschung/bilder/Bibliographie-Sundermann2012.pdf.

یلدا شکوهی[3]

۱) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «پیشینه، جایگاه و برنامه‌های پژوهش‌های تورفانی» به قلم آرمان (رحمان) بختیاری در *نامه فرهنگستان*، دورهٔ ۵، ش ۳، ۱۳۸۱، ص ۱۷۵–۱۷۶ به چاپ رسیده است.

۲) ترجمهٔ فارسی این مقاله با عنوان «ماده دیو پسوس» به قلم امید بهبهانی در کتاب *تا به خورشید به پرواز برم یادنامهٔ دکتر حمید محامدی* به کوشش کتایون مزداپور و هایده معیری (محامدی)، تهران، ۱۳۸۹ به چاپ رسیده است.

۳) در مقالهٔ «گراردو نیولی» که در ویژه‌نامهٔ *زبان‌ها و گویش‌های ایرانی*، دورهٔ جدید، شمارهٔ اوّل، شهریور ۱۳۹۱ به چاپ رسید، نام مؤلف «یلدا شکوهی» از قلم افتاده بود.